

УДК 338.48:364-056.26(477)

Ткаченко Т.І.¹, Козоріз О.Є.²

¹ д-р. екон. наук, професор, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

² аспірант, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КРИЗИ

В сучасних умовах для України – з огляду на війну, економічну нестабільність та зміни у туристичному попиті – розвиток туризму набирає не

лише значення відновлення, але й трансформації. На цьому тлі інклюзивний розвиток туризму постає не лише як чинник соціальної справедливості, а й як важливий ресурс для модернізації. Його практична реалізація залежить від ресурсного потенціалу: наявних людських, природно-рекреаційних, матеріально-технічних, фінансових, інституційних та інформаційно-комунікаційних. Саме ці ресурси визначають, наскільки повноцінно держава, бізнес і громади можуть реалізувати можливості і подолати бар'єри кризового стану.

З огляду на людський ресурс, Україна має значну базу потенційного попиту на інклюзивні туристичні продукти, адже наразі особи з інвалідністю становлять значну соціальну групу з потребами у доступі до туризму та супровідних послуг. Також варто враховувати, що внутрішньо переміщені особи, ветерани, люди старшого віку і сім'ї з дітьми часто мають підвищені вимоги до доступності туристичного середовища. Ця ситуація створює реальний внутрішній ринок, який у кризових умовах стає провідним в умовах обмеженості можливостей для міжнародних поїздок. Проте на боці пропозиції існує дефіцит підготовлених кадрів: багато підприємств, маршрутів, атракцій не оснащені персоналом, який має навички обслуговування людей з різними функціональними обмеженнями, що гальмує розвиток сегмента.

Щодо природно-рекреаційних ресурсів, Україна традиційно володіє потужним потенціалом: лікувальні води, курортні зони в Карпатах, Чорноморському регіоні, численні національні парки і ландшафти представляють основу санаторно-оздоровчого й рекреаційного туризму. У кризовому режимі особливе значення набуває сегмент реабілітаційного та велнес-туризму – зокрема для ветеранів або людей з набутими травмами, які потребують спеціалізованих послуг і доступності. Проблемою залишається не дефіцит самих природних ресурсів, а їхня недоступність або недостатня адаптація – транспортні зв'язки, внутрішні маршрути, інженерно-технічна база часто не відповідають вимогам безбар'єрності, що знижує ефективність використання цього потенціалу.

Матеріально-технічний ресурс – інфраструктура, транспорт, засоби розміщення – має ключове значення для інклюзивного туризму. В Україні нормативна база вже передбачає вимоги інклюзивності, зокрема через ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» [1], що створює технічні передумови. На практиці відбувається адаптація нових чи реконструйованих об'єктів, та водночас значна частка застарілого фонду лишається без комплексної модернізації. Транспортні засоби, пересадки, внутрішні маршрути часто мають бар'єри – і будь-яка прогалина в даному ланцюгу робить всю поїздку недоступною. Проте саме тут існує можливість відносно швидкого і економічно виправданого втручання: оснащення об'єкта пандусами, тактильними елементами, інформацією для людей з порушеннями зору або слуху – це адаптації з відчутним мультиплікаційним ефектом.

Фінансовий ресурс в умовах України має позитивні тенденції: надходження туристичного збору в 2024 р. досягли приблизно 273 млн грн на рівні громад [2], що свідчить про активність внутрішнього туристичного ринку і створює можливості для цільових програм адаптації інфраструктури. Однак часто відсутня чітка адресація цих коштів на безбар'єрність та інклюзивність, а грантові інструменти залишаються короткостроковими. Тому для ефективного використання фінансового ресурсу необхідно створити механізми співфінансування, стимулювання адаптацій із невеликим порогом входу для малого бізнесу.

Інституційний ресурс проявляється в тому, що Україна має стратегічні документи (зокрема Указ Президента № 533/2020 [3], Національну стратегію безбар'єрного простору до 2030 р. [4]), які формалізують концепцію інклюзивності у суспільстві та туризмі. Міжнародний стандарт ISO 21902:2021 «Accessible Tourism for All» [5] слугує орієнтиром для бізнесу й дестинацій. Водночас бракує системи верифікації відповідності стандартам, є великий простір для впровадження єдиного маркування «доступний об'єкт/маршрут» та акумуляції даних про рівень доступності.

Інформаційно-комунікаційний ресурс, хоча і динамічно розвивається

(цифрові платформи, онлайн-бронювання, туристичні портали), не завжди включає стандарти доступності: відсутні чи слабо представлені аудіо-відеоогляди з адаптаціями, спеціальні версії сайтів для людей з порушеннями зору/мови, піктограми та зрозуміла навігація. Відсутність публічного каталогу доступних об'єктів створює бар'єр довіри та ускладнює вибір маршруту для домогосподарств із потребами.

Аналізуючи ресурсний потенціал комплексно, можна дійти висновку, що найбільш розвиненим є інституційний ресурс – нормативна база вже існує, і фінансовий ресурс – принаймні на рівні надходжень туристичного збору на тлі внутрішнього попиту. Натомість найслабші місця – це безперервність інфраструктурного ланцюга (транспорт-об'єкт-маршрут), кадрова підготовка персоналу, єдина система маркування й публічного реєстру доступності, а також стандартизована інформаційно-комунікаційна система. Саме ці вузькі місця затримують масштабування інклюзивного туризму та ефективне використання наявних ресурсів.

Для практиків – представників органів місцевого самоврядування, туристичного бізнесу та громадських організацій – важливо спиратися на ці висновки і впроваджувати конкретні заходи: створення адаптаційних пакетів малих інвестицій у засоби розміщення, транспорт і маршрути; перенавчання персоналу з акцентом на обслуговування людей з функціональними обмеженнями; введення маркування та інформаційних каталогів; співфінансування та грантову підтримку; інтеграцію доступності до стратегічних програм розвитку туризму. Саме через такі практичні кроки ресурсний потенціал перетвориться на реальний розвиток, а інклюзивність стане складовою конкурентної переваги України – не просто «справедливістю», а економічно виправданою й соціально значущою стратегією.

Список використаних джерел:

1. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення». Портал Єдиної державної електронної системи у сфері

будівництва : веб-сайт. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3626580502787392825?doc_type=2 (дата звернення: 18.10.2025).

2. До бюджету громад у 2024 році надійшло майже 273 млн грн туристичного збору. Державне агентство розвитку туризму : веб-сайт. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/do-byudzhetu-gromad-u-2024-roci-nadiyshlo-mayzhe-273-mln-grn-turistichnogo-zboru> (дата звернення: 18.10.2025).

3. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні : Указ Президента України від 03.12.2020 р. №533/2020. Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533/2020> (дата звернення: 18.10.2025).

4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

5. ISO 21902:2021 Tourism and related services – Accessible tourism for all – Requirements and recommendations. International Organization for Standardization : веб-сайт. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:21902:ed-1:v1:en> (дата звернення: 18.10.2025).